

Wat ik in het boek miste, was het optreden van de landsheerlijke muntmeesters. Waren dat concurrenten voor hun stedelijke vakgenoten? In het boek worden een tweetal families genoemd: de Wyntgens en de Vlemincks, die het muntmeestersberoep decennia in Deventer en Nijmegen, hebben uitgeoefend, maar soms ook als landsheerlijke muntmeesters optraden. Leverde dit tegenstrijdige belangen op? In 1555 werd Balthasar Wyntgens, door de drie Overijsselse steden tot hun nieuwe muntmeester benoemd. Zijn aanstellingsbrief bevat echter een 'onbruikelijke component' zoals Gropp het noemt. De muntmeester moest namelijk zweren, dat hij noch zijn echtgenote contacten met Jasper Vleminck, de muntmeester van Nijmegen en diens familieleden zouden onderhouden. Balthasar Wyntgens was echter getrouwd met de dochter van Jasper Vleminck.

Achterin het boek is een reeks tabellen opgenomen. In de eerste tabel een opsomming van het muntpersoneel van beide munthuizen tussen 1499-1576. Dan volgen tabellen met koerswaarden van de geslagen munten tussen 1538-1583. Vervolgens zijn er de omvang van de in trooise mark uitgedrukte muntproductie, de oplagecijfers van de diverse munten per jaar en de sleischat voor Deventer tussen 1538-1583. Voor Nijmegen heeft Gropp alleen de sleischat. Deze gegevens komen uit de stadsrentmeestersrekeningen. Graag had ik de sleischat van de beide steden afgezet gezien tegen de totale stedelijke inkomsten. Dat zou in een vervolgstudie moeten worden meegenomen, evenals een vergelijking met de muntslag van twee Duitse steden.

Aaffe H. Groustra-Werdekker
Nijmegen

Willemijn Ruberg, *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite 1770-1850* (Nijmegen: Vantilt, 2005) 297 p. ISBN 9077503420. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Leiden 2005.

Willemijn Ruberg heeft met *Conventionele correspondentie* een dissertatie geschreven die naadloos aansluit bij de nieuwe richting die het egodocumentenonderzoek momenteel inslaat. In haar boek over de correspondentiepraktijk van een vijftal gegoede (burgerlijke) families uit de late achttiende en vroege negentiende eeuw, concentreert zij zich op één type egodocument: de brief. Haar doel is om dit type egodocument te historiseren en te contextualiseren. Het egodocument als *object* staat centraal, 'het schrijfproces waardoor deze teksten ontstaan en de functie van het schrijven' (p. 7). Taal, meent zij met cultuurhistoricus Peter Burke, is niet vanzelfsprekend. Taalgebruik is niet alleen een weergave van de maatschappij of cultuur waarin zij totstandkomt, maar geeft deze cultuur mede vorm (p. 8).

Aan de hand van deze eerste premisse zoekt Ruberg in haar inleiding naar instrumenten waarmee zij de correspondentiepraktijk kan duiden. Zij komt uit op drie begrippen: socialisatie, performativiteit en de toe-eigening van handelende personen. Haar belangrijkste vondst is de functie van het briefschrijven bij de socialisatie van zowel kinderen als volwassenen. Vooral de familie bleek een belangrijke socialisatieinstantie (p. 9). Het begrip performativiteit staat in directe samenhang met de socialiserende functie van het briefschrijven. Een performatieve uiting is een vorm van taalgebruik die tegelijkertijd een handeling vormt. In brieven komt dit naar voren doordat 'sociale relaties, zoals tussen verloofden, die buiten de correspondentie nog niet, of

nog niet volledig tot stand zijn gekomen, in brieven worden gevormd, herkend of bevestigd' (p. 9). Het handelingsvermogen van het individu plaatst Ruberg dan in het begrip toe-eigening, waarmee ze bedoelt dat de briefschrijvers de opgelegde waarden en normen in de correspondentiepraktijk zelf met een persoonlijke betekenis invullen. Bovenal bleek dat de briefstijl veranderde van een meer gekunstelde, stijve vorm naar een vorm die de natuurlijkheid en ongedwongenheid van de persoon weergaf. De opkomst van het individu blijft in de briefpraktijk op gespannen voet staan met (semi)-publieke idealen van fatsoen en etiquette (p. 238-9).

De dissertatie is in vijf hoofdstukken verdeeld. In het eerste bespreekt Ruberg (veranderingen in) het ideaal van een brief. De volgende hoofdstukken betreffen allereerst de dagelijkse correspondentie en bespreken dan enkele specifieke leeftijds categorieën; kinderbrieven, brieven tussen adolescenten en tussen verloofden. Het laatste hoofdstuk wijdt ze aan de formele gelegenheidsbrieven.

Rubergs dissertatie is het resultaat van zeer grondig onderzoek naar de correspondentiepraktijk in een historische periode waarin veel verandert. Ze heeft bij elkaar maar liefst 2.300 brieven bestudeerd, waarvan een groot gedeelte in het Frans en zelfs een klein gedeelte in het Latijn. Interessant is ook hoe zij niet alleen de intellectuele geschiedenis van de brief onder handen heeft genomen, maar ook de materiële. Veranderingen in beschikbare schrijfmateriaal, het postwezen, et cetera hadden eveneens invloed op de correspondentiepraktijk. Men denke aan de overgang op de kroontjespen, die veel gebruiksvriendelijker was dan haar voorloper, de ganzenveer (p. 55).

Toch laat zij hier en daar steekjes vallen. Zo schrijft zij zelf in haar conclusie dat 'egodocumenten moeten worden bestudeerd tegen de achtergrond van de specifieke kenmerken van de periode waarin ze werden geschreven' (p. 242). Mijns inziens schiet haar dissertatie in dit opzicht te kort. Het eerste hoofdstuk over de brieftheorie is uitgebreid en haar analyse van de term 'natuurlijkheid' is grondig, echter de grotere context is maar weinig zichtbaar. Wat betekende de Verlichting of de Romantiek voor de brieftheorie? Wat voor plaats nam bijvoorbeeld de schrijver Gellert (advocaat van de natuurlijke stijl) in de sociaal-culturele elite in? Nu blijft Rubergs analyse van de term 'natuurlijkheid' puur literair-historisch. Ook viel het mij op dat Ruberg haar periodisering niet erg nauw neemt wat betreft de overige primaire bronnen die zij gebruikt. Een aantal brievenboeken bijvoorbeeld die zij aanhaalt stammen van na 1850 (p. 282-284). Het is goed om niet rigoureuus een grens aan te leggen, maar een aantal van haar conclusies gaan niet meer over de periode waarin de onderzochte correspondentie plaatsvindt.

Ruberg schrijft terecht dat 'we vrijwel nooit kunnen nagaan of een bepaalde in een brief geuite emotie "echt" is of niet' (p. 94). Het verbaast mij dat er in haar analyse van kinderbrieven en adolescentiebrieven haast nooit wordt getwijfeld aan de bedoeling van de auteur. Zo interpreteert Ruberg een brief van een jongen aan zijn ouders vanaf een kostschool als oprecht berouwvol (p. 140). De brief kan echter ook gebruikt worden om een sociaal gewenst beeld van zichzelf te creëren (zie over dit probleem: Baggerman en Dekker, *Kind van de toekomst. De wondere wereld van Otto van Eck (1780-1798)*, Wereldbibliotheek, 2004, 120-137).

Rubergs conclusie over het dubbele pedagogische ideaal dat volgens haar bij de kinderbrieven naar voren komt, is eveneens aanvechtbaar. Zij signaleert terecht dat nieuwe pedagogische en kindvriendelijke idealen ontstaan en dat die doordringen in de correspondentiepraktijk. Ook kinderen moesten aan de eis van natuurlijkheid voldoen. De nieuwe pedagogische inzichten stonden echter niet tegenover het ideaal van de standsbewuste en welopgevoede burgers die de kinderen moesten worden (p. 238).

Het waren *juist* die nieuwe pedagogische ideeën alsmede de eis van natuurlijkheid, die dit moesten bewerkstelligen.

Hoewel Ruberg helder schrijft en haar dissertatie goed heeft ingedeeld, kan de lezer zich soms storen aan de continue herhaling van voorgaande conclusies. De samenvatting aan het eind van ieder hoofdstuk wordt daarmee vrijwel overbodig. Ondanks deze kritiekpunten geeft Rubergs *Conventionele correspondentie* een interessante en gewenste inleiding in de praktijk van het briefschrijven.

Eva M. Moraal

Universiteit van Amsterdam

Arie Th. van Deursen, *Een hoeksteen in het verzuild bestel. De Vrije Universiteit 1880-2005* (Amsterdam: Bert Bakker, 2005) 502 p. ISBN 9035128672

Van Deursen, emeritus hoogleraar Nieuwe Geschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, begint zijn overtuigend relaas over het bijzondere karakter van zijn eigen *alma mater* met de stelling: 'Universiteiten bedrijven wetenschap en leiden studenten op' (p. 11). De VU vormt geen uitzondering op die regel en de centrale vraag van het boek luidt dan ook waarin ze verschilde ten opzichte van de andere universitaire instellingen. Op welke manier trachtten hoogleraren, studenten en het gereformeerde publiek haar te vrijwaren als bijzondere instelling? Als lezer krijgt men de indruk dat de universiteit slechts gedeeltelijk in haar opzet is geslaagd. Ze vormde ongetwijfeld 'een hoeksteen in het verzuilde bestel' en was als zodanig cruciaal voor de opleiding van gereformeerde leraren, advocaten en artsen, maar langs de andere kant lijkt ze er in geen enkele fase van haar bestaan in geslaagd om de pretentie van de oprichters waar te maken, namelijk christelijke wetenschap op gereformeerde grondslag te bedrijven.

Dit komt het best tot uiting in de bespreking van de toepassing van de gereformeerde beginselen op de wetenschapsbeoefening. Met uitzondering van de filosofie, de theologie en in heikele kwesties als de evolutieleer of de ouderdom van de aarde, bleek de neocalvinistische wetenschap in de praktijk vaak weinig te verschillen van deze aan de 'goddeloze' rijksuniversiteiten. Helaas zijn deze paragrafen vaak niet veel meer dan een opsomming van de hoogleraren per faculteit, al maken de uitstekende deelconclusies veel goed. Wanneer vanaf 1945 het aantal hoogleraren zodanig toeneemt dat niet meer elke benoeming kan worden vermeld, lost dit probleem zich gelukkig vanzelf op. Weliswaar worden de hoogleraren die één voor één de revue passerend diepgaand en soms ook gedurfd gekarakteriseerd. Al relatief snel school het bijzondere karakter van de VU meer in kenmerken als een verplichte propedeuse in de filosofie, het bestaan van een studentenpastoraat of details zoals de beslissing van ingenieur Doets om de bouw van de schoorsteen van het energiecentrum op zondag stil te leggen. Dit laatste veroorzaakte een kleurverschil in het beton: de ringen van Doets (p. 232). Regelmatig haalt Van Deursen dergelijke kleurrijke, boeiende details aan, tekenend voor zijn uiterst vlotte schrijfstijl.

Vooraf in de discussies naar aanleiding van (nieuwe) benoemingen toonde de VU haar bijzondere karakter. Vanaf de oprichting bestond er onenigheid over wat de gereformeerde grondslag, die trouwens meermaals werd aangepast, precies inhield. Regelmatig kwam het tot een conflict tussen hoogleraren onderling over de interpretatie van de gereformeerde beginselen door collega's. Al na het emeritaat van de eveneens voor-